

LELO KANTZOA.¹

Lelo ill! Lelo
Lelo ¡A Lelo!
¡Lelo! ¡A!
Lelo ill! Lelo!
¡Lelo Zarak ill!
Lelo! A!

(ANZIÑAKO EUSKALDUN KANTZOA.)

¿Zér gertatzen ote da Euskaldun lurrean?
Jendea motel dabill minduren mendean!
Aspaldi onetan
kopet guzietan
laño beltzak dabiltza.... negar begiyetan!

Ez da soñurik iñon, danzarikan ere ez;
eztarriyak mutuak, far, algarak iges!
Zerbait gertatzen da,
eta piñua da
orrela Kantabriya bildurtzen duana.

Neguko elur gañian badator ekaitza,
laster datoz ujolak aitzetikan aitza,
guzia urraturik,
guzia eramanik,
olatu beltz artian guzia ondaturik!

---

(1) Con especial gusto inauguramos el nuevo año dando principio al presente tomo con el primer trabajo escrito en bascuence por el eminente novelista guipuzcoano, nuestro respetable amigo D. Juan V. de Araquistain.

Orrela Eguzki aldetik datozen jendeak
 dijoaz arrapatzen goyak eta beak!
     Beti aurreratzen,
     beti zabaldutzen,
 bide mutur guziak berentzat artutzen!

Arrabiyaz ta lotsaz Kantabriyatarrak
 Guda kantzoa jo ta joan dirade azkarrak.
     ¡Joan!... ¿baña.... zertako?
     Geyenak galtzeko,
 Euskal bakoitzarenzat berreun diralako.

¡Gero, gaitz bat beñere ez dator bakarrik!
 Beti dakar beste bat berekin atzetik!
     Ori gertatzen da
     orain ere.... bada
 Lelok echea uzteko modurikan ez da
 ¡Et' ez bildurragatik! Ezagutzen ez du!
 Bakarrik, Erromarrak ikaratzen ditu!
     Gogorra besua,
     argiya burua,
 aren atzetik beti garaya dijua.

Kantabroen Buru da, naiz izan gaztia,
 amak aurra bezela guziak maitia:
     Aitor anziñako
     izantzan ezkerro,
 ezta iñor mendiyetan izan maitiago!

Baña ¡jai! Lengo gudatik etorri zanian
 Dola sartu zitzayon biotz biotzian!
     Oso choraturik,
     errayak urturik,
 iñork atera ezindu Dolaren ondotik.

Alferrikan mutillak oroitzian nola
 Lelorekin etsaya puskatzen zutela,
     nai luteke ekarri
     beren Agintari,
 ta ala eskatzen diote beren aidiai.

Orregatik askotan bere Erritarrak
bialdu dizkiote beren aide zarrak,
erregu egiteko,
andik irtetzeko
Sorterriko Burutzat len-bait-len jartzeko.

Bañan ez du sinisten Erromar sarrera,
gezurra dalaustedu beren esaera.
Itz egin ezkero
Dolachok, ez dago
aide ta adiskiderik arentzat geiago.

¿Zein da baña Dola ori, orrela alduena
ichutu Euskal-erriko bururik onena?
Inorchok ez daki,
ez nondik dan jaiki,
ez aita ta amarikan ote dueneuki.

Askok ikusirikan nola choratzen dan
Lelo bezelako bat orren besuetan,
diote isillik,
parte on ezetik
sortua ote dan, Lelo galdutziagatik.

Bañan ez baldin bada gizonen umia
edertasunagatik da maitagarria,
ezta bada bizi,
da denen iritzi,
mirabe ederragorik duenik ikusi!

Olgar, Leloren aita Buru zegoela
orain ogei bat urte pasarik bezela,
irten zan eizera
Aralarko aitzera
goizian goiz, bakarrik zerbait billatzera.

Iru bat ordu bada dabillega alferrik,
ezerchoro basoan ezin somaturik,
baña bat-batian,
belartza batian
basauntz zurizka eder bat jarri da bidian.

Bereala tira du dardara zorrotza,
josi dio beregaz erditik biotza,
    bañan orregatik
    artian bizirik,
charan sartu da ayara triste bat botarik.

Bait' ere bere atzetik Olgar segiruan
ikasiyaz bidia odol arrastuan,
    eta chara atzian,
    sasiyen artian,
koba bat arkitu du aitz baten azpian.

Sartu da Olgar, kenduaz sasiya ta abarra,
entzunik arrituta aur baten negarra;
    eta an bar-barruan,
    belarcho moltsuan
aur bat dago basauntzillaren onduan.

Oitua edaten aurra basaunz-errapetik
oraiñ ere nai luke esnea goserik;
    bañan ill ta oztuta,
    titiya agortuta,
alferrik eskatzen du negarrez aituta.

Olgarri errukiyaz urturik biotza,
madarikatzen dago atzkona zorrotza,
    eta ez pensatua
    basaunz gaišua
zala ume-zurtz orrentzat ama-ordekua.

Arturik aur gaišoa bere besuetan
onela esaten dio erdi negarretan:
    Nere aurcho ederra,
    egin det okerra,
baña kendu badizut basauntzan ama bat,
ni izango naiz aita bat aurrera zuretzat.

Kolkuan beroturik eraman du echera
bere seme bakarra Leloren aldera.
    Eta arekin nasi
    aurchoa da azi,

Olgar Euskal-goyaren alaba bezela,
echeko baten eran maitatzen duela.

Lelo zan zarragoa zerbait Dola baño;
artu du arrebachotzat, eta arrazkero
bizi izan dira
alkarri begira,
bi choricho maitiak kabiyan bezela.

Lelok ogei ostoaldi zituan orduan
joan zan gudara urruti bestien moduan
eta aïñ agiriak,
et' izugarriak
izan ziran guda artan bere azañ aundiak,
Olgar illa zanian, Euskaldun guziak
alcharik lenbaitlen
aidera ezkutuen,
Kantabriya guztiko Buru jarri zuten.

Guda ederki amaiturik echera danian,
gazte ta zar guzien laztanen artian;
arkitu du Dola
eziñ esan nola,
parerik mendiyetan iñor ez dagola.

Arima ta biotza, buru ta zentzuak
edertasun arrekin ¡ai! ditu galduak,
eta ezkondurik
al-bai ta lasterrik
bere biotz ondoko maite Dolarekin
mendiko eche batera joan da berarekin.

JUAN V. DE ARAQUISTAIN.

(Aurrandetuko da).

LELO KANTZOA.¹

Lelo ill! Lelo
 Lelo ¡A Lelo!
 ¡Lelo! ¡A!
 Lelo ill! Lelo!
 ¡Lelo Zarak ill!
 Lelo! A!

(ANZIÑAKO EUSKALDUN KANTZOA.)

(AURRANDEA.)

Andik gichi batera berriz Erromarrak
 datoz ekarririkan suak eta garrak.

Kantabroak bero,
 an dira egunero,
 erbesteko gizonak andik botatzeko.

Bañan etsayak asko, Kantabroak guchi,
 beti berontz gureak, ta ayek gorontz beti.

Bururikan ere ez,
 bakoitza bere aldez,
 agintzeko guziak, egiteko iñor ez.

Gauzak gaizki dijoaz, et' ala ikustean
 aserrea sartu da mutillen artean,

ikusirik nola
 ordutik ordura,
 atzerontz datozela changurru modura.

(1) Véase pág. 1.^a

¡Lelo! eskatzen dute, Lelo datorrela,
ichasoraño goaz igesi bestela;
¡ai! orren agintzen,
ez giñan ibiltzen
indarrak modubage alferrik amiltzen.

Guziok bat egin ta segirik Lelori,
etzan sartuko orrela Erromar motz ori,
leku guztietan,
barruko estalpetan,
sekula iñor etorri eztan lekuetan.

¡Datorrela, bai, Lelo! Etortzen ez bada,
betiko Euskal-erria arras galdua da.
Orren zai gaude gu,
bañan nai ez badu,
laster gera guziok echerontz biurtu.

Mutillen itz char oyek echetan jakiñik,
joan dira Lelogana berriz erregurik,
bañan ikusirik
dabiltzala alferrik,
etorri dira atzera guziak tristerik.

Pensatu dute orduan, Lelo dan bezela
Euskaldun on leyala, entzungo duela
Ama-lur negarra
eta lege zarra,
biltzen bada Lauburu guziko Batzarra.

Ala, bost mendiyetan irrintzak jó dira;
Aritzpian gizonak biribildu dira,
eta beroz bero,
amar agurezko
bial dituzte laster Lelori esateko....

«Ama-lurra dagola bere biarran,
»et' agindu duela bere Batzarrian,

»Lelori berela
 »emateko ordena
 »Lauburu zarrarekin joateko gudará!»

Batzarrearen orde z ogei zar joan dira,
 ordenak ematera Lelori mendira.
 Eta billaturik,
 zarrenak bertatik
 onela esaten dio, malkuak kendurik.

¡Lelo! Olgarren seme, Euskaldun Burua,
 Euskal-umeen artean geien maitatua,
 Erritar jendea,
 minduraz betea,
 zure biarrean da! ¡Mugitu zaitea!

—¿Zertako biar naute?... Lagunen artian,
 badira abillaguak gudaz agintian!
 Nik badaukat emen,
 zergatik ez irten!
 Gañera, Erromar gauzik ez det nik sinisten.

—¡Sinistazazu bada! Bere denboretan
 ez da egon Kantabriya onen azkenetan.
 Guziok negarrez,
 onontz datoz iges,
 muga guzietatik Erromar bildurrez!

¡Mutillak aulatuta!... ayaraz andreak,
 Euskal-erriko Zárrak jo dituzte deyak,
 Batzarra biltzeko.
 ¡Bildu da, ta gero,
 agindu digu guri zugana etortzeko!

Emen gera, arturik Lauburu santua,
 Aitorri Zerutikan etorritakua;
 leku segururik
 iñon ez egonik,

zuri ematen dizugu, gordetzeko pozik.

«Artu bada! ¡Ez da izan sekula gizonik,
 »gaur zuk bezelako ondra merezi duenik.
     »Bere naigabian,
     »Euskaldun-errian,
 »guzia utzi da zure leyaltasunian!»

Begiyak malkoturik... pil-pillik bularra,
 Lelok eskuan artzen du Lauburu zarra,
     eta alchaturik,
     buruaz gañetik,
 onela esaten die chapela kendurik...

Kantabriya-mendiko Lauburu maitia,
 bere semientzako zerutik jachia!
     ¡Ondo zaude emen!
     ¡Zu galdu baño len,
 eun bizi banituke galduko nituke eun!

¡Ill, edo garaitu! da, Kantabroen esana!
 Goazen! Goazen, guziok Erromarragana.
     ¡Ill edo garaitu!
     ¡Erroma! Zu ... edo gu!
 ¡Edo gu danak illak! ¡edo zu zatitu!

JUAN V. DE ARAQUISTAIN.

(Aurrandetuko da.)

LELO KANTZOA.¹

Lelo ill! Lelo
 Lelo ¡A Lelo!
 ¡Lelo! ¡A!
 Lelo ill! Lelo!
 ¡Lelo Zarak ill!
 Lelo! A!

(ANZIÑAKO EUSKALDUN KANTZOA.)

(AURRANDEA.)

Kantabroak poz dira
 baña... ¿zeñek esan
 Dolaren naigabea
 egun illun artan?
 Leloren buru ederra
 arturik besuan,
 negarrez urtutzen da
 miñezko ichasuan!

Despeitu dira eun bider...
 eun bider alkartu,
 negar eta laztanez
 eziñik aspertu.
 «—Lelo! Guda orretatik
 »biltzen bazera zu...
 »illikan lur azpian
 »arkituko nazu!—

Orrela agertzen dio
 naigabe zorrotza,
 puskatutzen diola
 Lelori biotza.
 ¿Zenbat nayago luke
 Lelok eriotza....
 orrela ikusi baño
 biotzeko poza?

Bañan goi guzietan
 piztu dira suak!
 Jo dira mendiyetan
 irrinz gudakuak!
 Lelok garbiturikan
 išillik malkuak,
 utzi ditu Dolaren
 beso maitatuak!

(1) Véase pág. 1.^a

Joan da, ta jarririkan
Kantabroen Buru,
biotz epel guziak
beroz bete ditu.
Beti aurrean dala,
erori, ta alchatu
burruka gabe egun bat
akabatzen ez du.

Iru urte modu onetan
itzuliyak dira,
Erromatar aldera
goiz ta arrats begira.
¡Ai! Amaika seme eder
eroriyak dira,
azkenengo oroipenak
emanaz mendira!

Erroma aldean ere...
¡Zenbat ama gaiño
bere seme maitiak
gabe, triste dago!
Zenbat ezkongai gaztek
egitendute lo,
irudipen gozuaz
maitia ill ezkerol!

Burrukan egunez ta
burrukan gabian,
gelditubage, beti
oñaren gañian;
beti goronz dijuaz
guziok batian,
eramanaz etsayak
zatituta aurrian.

Nekezcho bada ere
Euskaldun azkarrak
menditik bota ditu
betiko Erromarrak.
Pozez zoraturikan
Kantabro-erritarrak
danzaz ta kantaz daude
gazte eta zarrak!

Euskal-erriko mukan ....
¡Zer egun gozua!
Lelok Lauburu zarraz
goiturik eskua,
eta adoraturik
bere Jaungoikoa
lau aizetara bota
du garai-kantzoa.

«Erromatar gizonak
»bazuazte igesi!
»¡Asko ziñaten ononz...
»orronz guztiz gichi!
»Jende aundien pozaz
»ziñaten etorri,
»usterik Kantabroak
»ondaturik utzi!

»Ez aztu, ez beñere,
»Euskal errirako
»gauza bat bera dala
»naiz guchi, naiz asko.
»Bat bizi dan artian,
»ezta emen faltako
»dardara zeñek bota
»mugak gordetzeko!

»Lur au Aitor zanari »emanzion Jaunak; »beste jaberik ez du »baizik Kantabroak! »Burniya mendipean... »gañean besoak... »beti libre izateko »Euskaldun-basoak!	}	»Ala da oraiñ artian, »eta ala izango da, »gure jatorri-odola »ukatzen ez bada! »Erniyo mendiya aña »emen biziko da »gure jabetasuna, »Kantabrorik bada!
---	---	---

»Oraiñ anai maitiak,
 »pake gozoarekin
 »guazen gure ehetara
 »Lauburuarekin.
 »Ondo konplitu degu
 »lege zarrarekin;
 »goazen jostatutzera
 »ehetar danakin!»

JUAN V. DE ARAQUISTAIN.

(Aurrandetuko da).

LELO KANTZOA.¹

Lelo ill! Lelo
 Lelo ¡A Lelo!
 ¡Lelo! ¡A!
 Lelo ill! Lelo!
 ¡Lelo Zarak ill!
 Lelo! A!

(ANZIÑAKO EUSKALDUN KANTZOA.)

(AURRANDEA.)

Kantabroak badijoaz
 mendirik mendirik,
 alariyoz, pozkariyoz
 bazterrak beterik;
 Gizon, andra, zar, gazteak
 mordoska aundiyetan
 beren billa datoz pozik
 alde guzietan.
 Jan, edana, zantzo, danza
 laztan gogozkuak
 arkitzen ditu bidian
 mutill maitatuak.
 ¡A! ¡Zér poz zoragarria
 Kantabri guzian,
 etsai gabe, jabetuta
 guziya ikustian!
 «¿Baña non da gure Lelo,

»Lelo maitatua,
 »Euskaldunen Agintari
 »alai ta prestua?
 »¡Datorrela sort-lurraren
 »libratzalle aundiya!
 »ezagutu nai genduke
 »gure ongariya!—
 Jendeak ala esatendu
 irtenik bidera,
 bere mutill maitatuak
 ta Lelo ikustera.
 Bañan Leloric, ez dago
 Guzien isillik
 joan da Dolaren ondora
 gogoaz urturik.
 ¿Nora zoaz, Lelo, nora
 presaka orrela?

(2) Véase pág. 1.^a

¡Zerua gaur beltza dago
 leizea bezela!
 ¿Ez al-zaizu allegatu
 zure lur aldetik,
 laño lardaska gañian
 Dolaren konturik?
 ¡Ai Lelochol! gizon eder
 guzien maiteena!...
 ¿Zergatikan da munduan
 beti gaizki onena?
 ¿Zergatikan orren leyal
 biotz aundi ori,
 osorik eman diozu
 ume choro bati?
 Azkenengo illargiyan,
 festako gabian,
 odolezko zirrindara
 zeukan arpegian!
 Eguzkiya irten zan ¡ai!
 burua bildurik
 su ta garrez, aguriak
 bildurrez beterik!
 ¿Nora zoaz, Lelo, nora
 asnasa estututa?
 ¡Geldi zaitez! ¡Ai! goizegi
 echerako zera!
 ¡Anziñako esaera
 egiya da sarri...
 «andria ta ichasoa
 beti bildurgarri!» »
 ¿Zeiñ da goyan aitzian
 iñillik,
 jarrita dagon ori,
 tristerik
 kopeta eskutartian
 jarririk?
 Biotzeko odoletik

sortua,
 irten zayo begira
 malkua,
 eta beatz artetik
 diju!a!
 Naiz ez egon mendian
 orain otz,
 korputzak naigabien
 pasioz,
 dar-dar egiten dio
 eriotz.
 Orla denbora askuan
 egon da,
 negarra mara-mara
 dariola.
 Baña jaiki da, zerbait
 aitu ta.
 ¡A zer mutill ederra
 zan Lelo,
 echera etorri baño
 lenago!
 Baña ¡ai! orain galduri-
 kan dago.
 Arrabiyaz errerik
 ta lotsa,
 bere buruari au
 diotsa,
 ezin mendenturik
 biotza...
 ¿Negarrez zaude gizon
 dollorra?
 ¿Zu zera arako Lelo
 gogorra,
 Kantabroen chimista
 malkorra?
 «¿Menditarren Burua
 »zera zu?
 »eta negarrez zaude?

»¡kenzazu
 «aizkora ori gerritik,
 »ta ar-zazu
 »emakume-goro bat
 «iñillik,
 »ez emateko iñori
 »lotsarik!
 Ala dio kendurik
 malkoa
 begiyetatik.... baña
 beroa
 biotza kiskaltzera
 dijoa!
 Naiz Erromar burniyak
 zorrotzak,
 puskatzen ditu zure
 biotzak,
 eta ume kaskar baten
 oroitzak
 ¡ai Lelo! jartzen zaitu
 orrela,
 ontzi bat ichasoan
 bezela,
 galdurikan arraunak
 ta bela!

 Mendigañian Lelo
 dagon bitartian
 Dolaren oroipenaz
 bere biotzian,
 ezin iñildurikan
 alegin guzian....
 Dola ta Zara daude
 izketan aopian.
 —Triste zaude Dolacho—
 —Triste ta bildurrez;
 aspaldiko gabetan
 egiten det amets

eskuak dauzkatela
 zikinduta odolez!
 Baña au da izugarriya!
 Baldin ta negarrez
 garbitu nai badituz
 nere odol-tantuak,
 aitzendet ayara bat
 esanaz...=¡Gaiztuak!
 odol orrek itorik
 biyoren asmoak,
 erbestera daramatz
 zuen arrastoak!=
 —Ipuiyak dira ametsak
 lañoa bezela!—
 —Bañan zerbait badabill
 bildurtzen nauena!
 Lelok, etorri ezker
 gudatik echera
 begiratutzen ez dit...
 ¡ai! ¿zergatik?
 Ez da
 iñor gure kontua
 emen dakiyenik.
 Bestek ez du jakingo
 baña orrek badaki
 zerbait... zergatik dagon
 illun eta iñillik
 ¡Ai! Asmo gaiztorenbat
 barrenen dabillki.—
 —¿Zer asmo?
 —¿Ez aldakizu
 zein dan gure Lelo?
 Bere ama illko luke
 ondra garbitzeko!
 Errezelo charrenbat
 sartutzen bazayo,
 bi bider eguzkia
 ez degu ikusiko!—

—¿Zu ill? ¿Zu ill? ¡Ez Dola!
 Zu ikutu baño len,
 aizkoraz zatituta
 utziko det emen!—
 —¡Zara! Jaunkoagatik
 senarra det arren!—
 —Norbait ill bear bada
 dijoala lenen!—
 —¡Zara! ¿Zér egin degu?—
 —¿Damutu al-zerá?
 —¡Ez, ez! Len bezelašen
 Dola zurea da!
 bañan errukitzen nau
 gizon orrek.—
       —¿Nola?
 ¿eta ez nazu ni erruki?
 ¿Zuria ez da Zara?
 ¡Nere Dola maitea,
 gauza garratz dago
 ala zer egingo dan
 begira zazu ondo!
 Ez da beste biderik
 ark jakin ezkerok,
 edo Dola ta Zara....
 edo aurretik Lelo!—
 —¡Ai! Zugatik ez balitz
 naiago nuke, nik
 guizon orren lekuan
 emenchen ill!
       —¿Ta nik?
 —Zuregatikan bada
 nago ni bizirik!
 —¡Dola! Bat da Lelo, ta
 gu biyok gera bi!
 Oparik ez daukagu.—
 —¡Nere Jaungoikua!
 ¿Ill Lelo? Kantabroen
 Buru maitatua?

¿Naikoa ez alda oraindik
 nere traiziuu?—
 —Ondo da! Ainbesteraño,
 badezusartua,
 biotz-barruan orren
 oroipen maitia,
 laster emango dizut
 berekin pakia.
 Bigar, irten orduko
 goyan eguzkia,
 utziko det betiko
 Euskaldun-erria.—
 —¡Zara! ¿Zér diozu?
                               —¡Bai!
 Ikusten det ondo,
 ura maite dezula
 ni baño geiago
 Bizi bada berekin,
 Ez dezu esango.
 nik galdudizudala
 biotzeko Lelo!
 Agur—
                               Zara maitea,
 zaude, zaude emen,
 nere errai-barruan
 zu, zu, zera lenen!
 Zu bage bizi baño,
 naiago det eten
 biotz ondoko zaña,
 iltzeko lenbaitlen!—
 —¡Dola, nere kutuna!
 maitatu gaitian,
 ikutu bage Lelo
 al-degun artian.
 Baña somatzen badet
 asmoren batian
 zu galtzeko.... ¡ai! orduan,
 an naiz ni gañian!—

<p>—AgurZara! —Dolacho, aldean naukazu; berri charren bat bada siña badakizu;</p>	<p>} kukuaren soñua bi bider jo zazu, laster beeko basotik eranzungo zaizu.</p>
---	--

JUAN V. DE ARAQUISTAIN.

(Aurrandetuko da.)

APUNTES BIOGRAFICOS

REFERENTES

A D. ANTONIO NAVARRO DE LARRATEGUI

AUTOR DEL «EPÍTOME DE LOS SEÑORES DE VIZCAYA.»

Pocos son, desgraciadamente, los escritores que se han dedicado á investigar y referir los acontecimientos históricos del país euskaro, motivo más para que este, y singularmente Bizcaya, deba reconocimiento á quien, como el autor cuyo nombre aparece al frente de estas líneas, empleó, segun él mismo nos dice, el poco tiempo que le dejaban libre sus ocupaciones «en recopilar la sucesion de los señores »de ella, que en las historias están tan esparcidos, debiendo poco á »los auctores que cosas tan grandes como ellos y la nacion Vizcaina »hicieron en defensa de la fée contra moros, y de la corona Real y »hazen cada dia: no las hubiesen ilustrado y alargado en ellas más.»

Creemos, pues, que nuestros lectores verán con gusto algunas noticias acerca del autor del *Epítome de los señores de Vizcaya*; obra muy apreciada hoy por los bibliófilos, ya sea por su mérito histórico ó ya por la escasez de ejemplares de las dos ediciones que de ella se conocen.

Nació D. Antonio Navarro de Larrategui por el año de 1554 en

LELO KANTZOA.¹

Lelo ill! Lelo
 Lelo ¡A Lelo!
 ¡Lelo! ¡A!
 Lelo ill! Lelo!
 ¡Lelo Zarak ill!
 Lelo! A!

(ANZIÑAKO EUSKALDUN KANTZOA.)

(AURRANDEA.)

Denbora badijoa,
 Lelok bere penaz
 ez du begirik ichi
 ez gau ta ez egunaz.
 Ezin zutik egonik
 atsekabepian,
 arbolape batian
 etzin da itzalian!
 Loak artu du laster
 ¡ai! gizagajoa.
 Lo charra, baña azkenik
 arentzat gozoa,
 bada lotan aditzen
 ez du nola esnarik
 barrengo ekaitz beltzaren
 odol-olaturik.

Menditikan jachita
 oin chikiyen puntan
 ondora etorri zayo
 besterikan ez dan
 moduko emakume bat;
 eman dio laztan
 luze bat.... eta gero
 esan du kantetan:

«Lelo, nere maite maitatua!
 »ara nere maitearen kantua,
 »zure biotzera datorrela
 »intza lora gañera bezela.
 »Lañoren bat nerekin badezu,
 »galdua bazera neretzat zu,

(1) Véase pág. 1.^a

»Lelo maitia, etzaite esnatu, ez!
»ill gaiten biyok emen negarrez!

»Diote Dola ederra chit dala,
»diote zerukoizar bat dala;
»¡ai! balitzake Maitagarriya,
»emateko Lelori biziya!

»Entzun zazu Dolaren negarra,
»bota burutikan asmo charra...
»nere besora atoz len baño len

»berriz amoriyoz urtu gaiten!

»Eta galdu banaiz zuretzako...
»Zu gabe beti onela izateko...
»or dezu aizkora albuana.. artzazu,
»jo ta betiko emendik ken nazu!

Isildu da Dola,
Esnatu da Lelo,
ikusi du... ta orla
alcha ta esan dio:

—Zurea zan kantzoa nik entzun detana?

—Nerea zan—

—¿Ez dezu gaur ikusi Erniyo?

¡Odolezko lañoa guztitik dariyo!
¿Ez dezu lora ederren usaya baño len,
odol usai garratza somatu zuk emen?

—¡Ai!—

—Dola, odol-odeyak dabilta gañian,
odol usaya bean, odola guzian!
Gaur ez da amoriyozko egun gozoa, ez,
gaur iltzelko eguna da! ... ¡Bai! prestatu zaitez.

—¡Lelo senar maitia!—

—Jan zazu itz ori!

Zure senarra joan zan! Aditu Lelori.
Begirazazu orain aritz-adarrera,
eguzkitan egiten duen itzalera,
zergatik itzal orrek ikutu baño len,
zu zauden leku ori .. illko da bat emen!
—Ai Lelo! Erruki zaitez! ¡Lelo maitatua!
¿zergatik neretzako oraiñ gorrotua?
Ni lengo Dolacho naiz!—

—Isildu zaitea!

eta nola nai detan guzia argitzea
entzun zazkitzu itz batzuk. Amar egun dira
Kantabroak zirala biurtu mendira!
zatituta Erromárrak guzian botarik

gure atzkonen aurrean Euskaldun mugatik.
 Garai kantzoa esan-ta, iñorcho baño len
 irten nintzan bakarrik, gogoaz len bait len
 nere beso artian laztanez jateko
 maite nuen ume bat biotzetik! —

—¡Lelo!

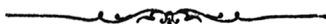
—Isilik! Gogoaren pasioz lasterka.
 etorri nintzan iñork ezer etzekiela.
 ¡Gaba zan! Sartu nintzan echian isillik,
 illargia zeguan guztian argirik! ....
 Ez det... ez det esan nai zer ikusi nuan
 zorigaitzeko gau beltz izugarri artan.
 Bakarrik, esango det penak zoraturik,
 uste nuela ill bear nuela bertatik,
 eta ala nindutenak penatu zirala:
 bat, zu, Dola; bestea, dollorkume Zara.

Dollorkumeren itza Lelok esatian
 sasiya mugitu zan beraren atzian
 eta onela digo koleran norbaitek....
 —¿Zara dollorkumia? ¡Lelo! gezurra dek—
 Itzali zan orduko itz zakar gazia
 chistuz azkona batek ebaki du aizia,
 eta burni billauak jorikan biotza,
 zuzen eraman dio norbaiti eriotza!
 Ayara bat aitu da... gero lur gañera
 gorputz bat odoletan bilduta erori ¡a!

JUAN V. DE ARAQUISTAIN.

(Aurrandetuko da.)

LELO KANTZOA.¹

Lelo ill! Lelo
 Lelo ¡A Lelo!
 ¡Lelo! ¡A!
 Lelo ill! Lelo!
 ¡Lelo Zarak ill!
 Lelo! A!

(ANZIÑAKO EUSKALDUN KANTZOA.)

(AURRANDEA.)

Leloren atariyan
 au gertatutzian,
 an beko zelayan
 biltzen ari ziran
 gizon ta emakume,
 ezkon ta ezkongayak,
 naiz aundi, naiz ume,
 naiz gazte, naiz zarrak.
 Kantabri guztitik
 bilduta emateko,
 denen izenetik
 esker ta eskupeko
 Lelo maitiari,
 Lelo aundiari,
 Lelo, Kantabriyako salbatzalleari.

Lenengo zijoazen

eun ume polit,
 danak ostozko uztayak
 eskuan alcharik.
 Gero eun neska gazte
 guztiak eldurik,
 zuriz ondo jantziyak,
 ta lorez beterik.
 Atzetik guda-mutill
 Leloren lagunak,
 bost urteko eguzkiyak
 beztuta kopetak,
 azkonak eskuan, ta
 gerriyan aizkorak
 Erromar-odolakin
 gorritutakuak.

Gero datoz tristerik

(1) Véase pág. 1.^a

mestidura beltzez
emakume pilla bat
geyenak negarrez!
Dirade andra ta alabak,
geldituak lenez
umezurz eta alargun
gizonak galduez.

Eta ayen atzetik
buru zuriyakin
Kantabriko agureak
Lauburuarekin.
Badira eun urtekoak,
diruditelarik,
Aitor aita etorriya
eguzkiko aldetik.

Azkenian zetorren
mundu bat osua,
dirudi zurru-murru
ichaso olatua.
Dantzaz, kantaz, kurriskaz
betiaz zerua,
eta moltso guzia
Lelorunz dijua.

Atarira urbiltzean
neskach gazteen soka,
geldituta, isiltzeko
aditzera eman da.
Eta ongi ikasirikan
lenagotik lana,
kanta bat kanta dute
esaten duana:

«Kantabriyako
»Agintariya!
»Euskal-errik

»salbagarriya!
»Lelo aundiya
»atoz... atoz... atoz!

»Lauburutako
»bazter guztitik,
»zar eta gazte,
»neska mutillik,
»zu gana pozez
»datoz... datoz... datoz!

»Leloren festa
»da Kantabriyan,
»kantzo ta danza
»alde guziyan
»Euskal-erriyan
»bero... bero... bero!

»Mendi guziak
»beterik daude,
»zure erritarrak
»zure zai daude,
»agertu zaite
»Lelo! Lelo! Lelo!»

Alferrikan Lelori
diote ots-egiten;
echetik ez da inor
atarira irtetzen.
Arrituta jendea
isillikan dago,
bada gauza zuzenik
inork ez du espero.

Onetan kurriska bat
echeburu aldetik
irten da.... ta negarrak
kurriskan atzetik!

Ara joan ta, guziok
minduraz beterik,
Lelo billatu dute
azkonaz josirik!

Bizi da oraindik, baña
azkeneko asnasan,
aopian esaten du...
«¡Zara dollorra zan!
»Traizioz jo nau... baña
»iñork ez beza esan
»Dola nere maitia
»zegoala orretan!»

Itz oekin utzi dio
betiko biziya,
amorruez ta naigabez
beterik guziya.
Aitzak puskatzen ditu
ango karrasiya,
malkuak errerikan
guzien begiya!

Onetan baso ondolik
deadar artian,
eun bat Leloren lagun
armadun artian,
Zara ta Dola datoz
bildurrez erdian,
arrapatuak biyak
igesi mendian.

Gorrotiaz jendeak
atzeman nai ditu
bertan illtzeko... esanaz
¡su-eman! ill! urkatu!
Gordetzalleen buruak
anparatzen ditu

esanaz... «Ez! Batzarrek
»biarra egingo du!»

Lelo-atariyan dira.
Agure zarrenak
ots egin du—¡Batzarra!—
Bildu dira danak,
Zarak aitortu die
ill duala berak,
eta ekin diote
gizonen esanak.

Zara illuna dago,
Dola guztiz lotsa,
jendia isill... aitzenda
asnasaren otsa,
—Eriotza! esan dute
zarrak!— ¡Eriotza!
gaztiak,—eta goronz
dijoa ill otsa.

Onetan Batzarreko
Buruzari zarrak
alchatuta, ala dio:
«¡Euskal-Batzartarrak!
»Eun bider ta geiago,
»atariko inchaurreak
»ni jayo nintzanetik
»bota ditu adarrak.

»Gauz asko ikusi ditut,
»gauz asko ere ikasi,
»da esatea, naizela
»denbora asko bizi;
»baña gaur bezelako
»egintza ichusirik,
»ez ni, ez iñor dago
»ikusi duenik.

»Orgatik nai dezute
 »bertatik ill Zara!
 Orgatik nai dezute
 »orren bizi charra!
 »Baña... ¿Zér da bizi bat?
 »¿Eun bizi zer dira?
 »ordaintzeko gaur gure
 »lotsa ta negarra?
 »Gizon *baten* galera
 »*batek* pagatzen du,
 »Baña Lelo etzan *bat*,
 »zan guzien buru,
 »guziok au galtzian
 zerbait galdu degu!
 »Zarak ori jotzian
 »Ama-lurra jo du.

»Dolaren egiteak
 »ez du emen lengorik!
 »Ez da emen ezagutzen
 »orrelako lotsik!
 »Euskeraz falsiya orrek
 »Ez dauka izenik,
 »ez ta lege zarrían
 »bere kastigurik!

 »¿Ez badu gauza orrek
 »lekurik legían,
 »ez badu, bada izenik,
 »Euskera zarrían...
 »berriya izanik gaitza
 »Euskaldun érrían
 »kastigu berríren bat
 »biar du gañían!»

JUAN V. DE ARAQUISTAIN.

(*Bukatuko da.*)

LELO KANTZOA.¹

Lelo ill! Lelo
 Lelo ¡A Lelo!
 ¡Lelo! ¡A!
 Lelo ill! Lelo!
 ¡Lelo Zarak ill!
 Lelo! A!

(ANZIÑAKO EUSKALDUN KANTZOA.)

(BUKAERA.)

Orrela itz egin du gizon zintzo zarrak
 —¡Ondo esana!—eranzundu batian Batzarrak.
 —Oraiñ, esan zazkitzu zure iritziak,
 bada zuk nai dezuna, nai degu guziak!

»¡Aditu, bada, Batzar
 »begirungarria.
 »Ez dute oyek merezi
 »Kantabrin illtzia.
 »Ez ditzatela loitu
 »gure lur garbiak
 »billau biotz beltz oyen
 »ezur loigarriak!

»Dijoazela biyak
 »Ama-lur mugatik
 »Euskal-seme guztiak
 »madarikaturik,

»Iñork ez deyela eman
 »ez jan, ez edanik,
 »ez ta itzilian ere,
 »ez ta begirarik!

»Beren lotsa berekin
 »izan dezatela.
 »Iñor oyen onduan
 »egon ez dedilla!
 »Ikutzen duten gauza
 »erre bereala,
 »chakur amorratuak
 »balira bezela!

(1) Véase pág. 1.^a

»Au da nere iritzia, lagun maitatuak,
 »orain, beti bezela Batzar jakintsuak
 »onena deritzona erabakiko du!»
 —Eta Batzar guziak baten esaten du:
 «¡Guretzat artzen degu zure iritzia
 »Euskaldun-lurretikan biyak botatzia!
 »Orain zuk Batzarreko Zarrena bezela
 »guk agindu deguna kunpli bereala!»

Orduan gizon zarra jachi da geldirik
 Dola ta Zara dauden ondora.... Kendurik
 begitikan malko bat.... ala esaten du,
 ezpañak dardaraz ta biotza chit estu.

«Izenikan ez duan
 »lardaskeri lotsa
 »egin dezute biyok.
 »¡Kanpora! ¡Kanpora!
 »Traizioz ill dezute,
 »billauok, gizona

»zuen Burua zana.
 »¡Kanpora! ¡Kanpora!
 Egiteko beltzakin
 »zuen Ama-lurra
 »loyez bete dezute....
 »¡Kanpora! ¡Kanpora—

—¡Kanpora! ta ¡Kanpora! deadar batian
 jende guziak dio bere arrabian!
 Gero agure zarrak makurtuta arturik
 lur puska bat eskuan, besoak alcharik
 biyai begira
 esaten du onela:

«Madarikatuak
 »zerate gugatik!
 »¡Ez deizutela eman
 »egunak argirik,
 »ez lorikan gabak,

»ez Jaunak pakerik,
 »ez ere ill ta gero
 »lurak atsedetik,
 »otsuen ortz artian
 »gorputzak aiturik.»

Orrela esan ta lurra, biyai arpegira
 botatzen die esanaz.... Kanpora Kanpora!

Zarak artuaz		Jende guzia,
Dola eskutik,		lekua egiñik,
ekin diote		aldendutzen da,
irteten andik.		beren ondotik,

deadar egiñaz guziok batera

botarikan lurra,

«¡Madarikatu oyek... ¡Kanpora! ¡Kanpora!»

Ezkutatuak biyak andik ziranian
goseaz eta lotsaz, illtzeko bidian
lengo agure zarra lurrera jachi ta
Lelo zanen aurrean belaunikatuta
eman dio negarrez laztan bat kopetan.
Gero zutik jarririk esan du onelan:

»Nere anai maiteak! Gure Lelo joan da!

»Kantabroen indarra, Erromar chimista.

»Aitor ill zanetik

»orlako semerik

»Kantabriya guztian ez da izan besterik!

»Lutoz jantzi gaitian menditar guziyak,

»puska ditzatela aitzak gure karrasiak,

»orren oroipenez

»gabaz eta egunez

»inguruak beterik guziok negarrez!

»Eta leloren illtza beti oroitzeko

»eta Zararen lotsa beñere ez azteko

»Euskaldun-errian

»bizi dan artian

»gure euskera ederra semeen artian,

»gure kanzo guziak biardute ekin

»gaurko gertaera beltz mingarriyarekin,

»naiz dala ill-kantzoa,

»naiz ta gudakoa

»naiz eztei, edo dantza, ta naiz maitezkoa!»

esanik onela,

gaur emen bezela:

»Lelo ill! Lelo!
»Lelo! ¡A! Lelo!
»Lelo! ¡A!
»Lelo ill! Lelo!
»¡Lelo Zarak ill!
»¡Lelo! A!

Eta jende guziak ayara batian,
belauniko jarririk Leloren aurrian,
kanta du kantzo ori!... Eta arrezkero
semerek semero,
gaur arte berrogei ta amar gizaldian
egun ta egunero
kantatzen da gauza aren oroitahunian,
Leloren ill kantzoa Euskaldun-mendian.

JUAN V. DE ARAQUISTAIN.

